

Miejski wymiar rozwoju – nowe instrumenty: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Miasta – jako przestrzenie kumulacji zarówno potencjałów, jak i wyzwań rozwojowych – od dawna stanowią przedmiot zainteresowania Komisji Europejskiej. Zmiany priorytetów rozwojowych, doświadczenia związane z wdrażaniem kolejnych okresów programowania, jak również ewolucja zasad funkcjonowania samych organizmów miejskich skutkowałą wprowadzaniem kolejnych dedykowanych instrumentów. Punktem wyjścia dla dotychczas stosowanych inicjatyw (URBAN, URBAN II, JESSICA) było założenie, że zdegradowane obszary miast powinny być wyprowadzane z sytuacji kryzysowej poprzez działania zintegrowane i wielopłaszczyznowe, ponieważ występujące problemy społeczne, przestrzenne i gospodarcze wzajemnie się warunkują.

* dr inż. arch. Anna Gołędzinowska – główny specjalista w Pomorskim Biurze Planowania Regionalnego, członek European Regional Science Association (ERSA) i The International Society of City and Regional Planners (ISOCARP)

Okres programowania 2014–2020 ma wnieść nową jakość w planowaniu rozwoju poprzez interwencję na obszarach miejskich. Promowane jest myślenie wykraczające poza granice administracyjne miasta – zakładające synergiczny rozwój całych miejskich obszarów funkcjonalnych. Innowacje organizacyjne dotyczą przede wszystkim określenia minimalnej kwoty zabezpieczonej na „miejski wymiar” polityki spójności, jak również wprowadzenia instrumentu uwzględniającego zależności między zjawiskami zachodzącymi między różnymi samorządami terytorialnymi pozostającymi w strefie oddziaływania danego organizmu miejskiego – Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).

Ze względu na specyfikę sieci osadniczej oraz zróżnicowanie systemów terytorialnych sposoby realizacji „wymiaru miejskiego” zostają określone indywidualnie w umowie między Komisją Europejską, krajem członkowskim a jego partnerami we wdrażaniu polityki rozwoju – w przypadku Polski z samorządowymi województwami.

Nowe instrumenty rozwojowe wpływają również na polski system prawny. Planowanie przestrzenne na poziomie regionalnym przesuwa się z obszaru zagadnień infrastrukturalnych w kierunku narzędzia prowadzenia polityki rozwoju społeczno-gospodarczego, w sposób szczególny skupiając się na delimitacji i określaniu kierunków działań dla obszarów problemowych i funkcjonalnych – w tym miejskich.

W tle dyskusji nad nowymi mechanizmami, w pełnijszy sposób realizującymi cele rozwojowe, pojawia się jednak szereg pytań dotyczących roli miast wobec otaczających ośrodków i optymalnej polaryzacji potencjałów.

MIASTA W POLITYCE SPÓJNOŚCI EU

Promocja zintegrowanych projektów na rzecz rozwoju miast była już realizowana w okresach programowania 1994–2000 oraz 2001–2006 – poprzez Inicjatywę Wspólnotową URBAN. W okresie programowania 2007–2013 zdecydowano o włączeniu tzw. „wymiaru miejskiego” w główny nurt zdecentralizowanych programów operacyjnych, zmieniając tym samym kwestię rozwoju miast z zagadnienia fakultatywnego na obligatoryjny element polityki rozwoju we wszystkich państwach członkowskich.

Obok wdrażania nowych instrumentów skoncentrowanych na realizacji projektów zaczęto toczyć dyskusję na temat potrzeby stworzenia – zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym – tzw. polityki miejskiej. Zgodnie z obowiązującą w UE zasadą pomocniczości polityka miejska nie powinna zastępować polityki miasta, ale skupiać się na realizacji celów istotnych dla rozwoju opracowującego ją kraju lub regionu. Potrzebę tworzenia takich dokumentów wskazują m.in. Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Polityka spójności i miasta: rola miast i aglomeracji w odniesieniu do wzrostu i zatrudnienia w regionach¹ Karta Lipska², Deklaracja

¹ Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Polityka spójności i miasta: rola miast i aglomeracji w odniesieniu do wzrostu i zatrudnienia w regionach, Bruksela 2006.

² Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich przyjęta z okazji nie-

z Toledo³ czy wreszcie dokument stanowiący podstawę obecnej polityki UE – EUROPA 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020⁴.

W myśl nowych przepisów i ustawodawstwa dotyczącego unijnej polityki spójności na lata 2014–2020⁵ jednym z kluczowych elementów realizacji celów tej strategii – inteligentnego, zrównoważonego i włączającego społecznie rozwoju kontynentu – mają być zintegrowane strategie terytorialne, a podstawowym narzędziem wdrażania takich strategii Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT).

Formuła ZIT może dotyczyć dowolnego obszaru występowania specyficznych zjawisk, dla którego celowe jest stworzenie wspólnej strategii rozwoju. Co więcej, zależnie od sytuacji, nie musi być on delimitowany granicami jednostek administracyjnych. Tak więc ZIT mogą odnosić się do obszarów metropolitalnych, ale również mniejszych miast i ich funkcjonalnego otoczenia (obszarów miejsko-wiejskich), sub-regionów czy obszarów międzyregionalnych. ZIT mogą również dotyczyć ośrodków niesząsiadujących bezpośrednio ze sobą, ale położonych w tym samym regionie i posiadających wspólne wyzwania rozwojowe, które mogą zostać rozwiązane poprzez działania synergiczne.

W ramach wdrażania ZIT przewidziane jest delegowanie części zadań dotyczących realizacji programu od tzw. Instytucji Zarządzającej (IZ)⁶ – dotyczą one np. wyboru wstępnej listy projektów. ZIT pozostają jednak narzędziem ściśle podlegającym programom operacyjnym, w ramach których są finansowane. Tak więc projekty mające służyć osiągnięciu celów zintegrowanej strategii terytorialnej muszą jednocześnie realizować cele ww. programów. Obok regionalnych i krajowych programów operacyjnych ZIT mogą mieć zastosowanie w kontekście Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT).

O spektrum możliwości zastosowania tego instrumentu mogą świadczyć przewidziane źródła finansowania. Podstawą mają być dedykowany projektom inwestycyjnym Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), dedykowany projektom miękkim Europejski Fundusz Społeczny (EFS) oraz mający na celu niwelowanie dys-

formalnego spotkania ministrów w sprawie rozwoju miast i spójności terytorialnej w Lipsku w dniach 24–25 maja 2007 r.

³ Deklaracja przyjęta podczas nieformalnego spotkania ministrów w Toledo w sprawie rozwoju obszarów miejskich w dniu 22 czerwca 2010 r.

⁴ Nowa strategia dla UE: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, zatwierdzona przez Radę UE w dniu 17 czerwca 2010 r.

⁵ Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz

proporcji gospodarczych i społecznych w Europie Fundusz Spójności (CF)⁷. Uzupełnieniem tego finansowania mogą być środki z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) czy Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR).

Obok wymogu poprzedzenia działań stworzeniem zintegrowanej strategii terytorialnej zasadniczą różnicą między projektami postulowanymi w ramach ZIT a pozostałą grupą projektów dotyczy trybu wyboru. W przypadku ZIT dotacja może zostać przyznana w trybie negocjacyjnym, podczas gdy projekty spoza ZIT wybierane są w trybie konkursowym⁸. Tryb negocjacyjny polega na przyznaniu finansowania projektów na warunkach uzgodnionych między IZ a beneficjentem – dotyczy to nie tylko wysokości dotacji i zakresu projektu, ale również wskaźników, jakie musi uzyskać beneficjent w wyniku realizacji projektu. W praktyce negocjacje te trwają wiele miesięcy, w trakcie których projekty ulegają (często daleko idącym) modyfikacjom służącym lepszemu wpisaniu się planowanych działań w cele danego programu operacyjnego. W warunkach nowego narzędzia – jakim są ZIT – taka formuła pozwala również na ewolucję od długiej listy projektów odzwierciedlających partykularne interesy poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego do grupy kilku przedsięwzięć oddziałujących synergicznie i dających korzyści wszystkim zainteresowanym.

Przejawem wzmocnienia roli miast we wdrażaniu polityki spójności jest wreszcie wymóg przeznaczenia minimum 5% alokacji ERDF przyznanej na dane państwo członkowskie na wdrażanie zintegrowanych strategii rozwoju obszarów miejskich. Może się to odbywać na trzy sposoby:

- z wykorzystaniem ZIT,
- za pośrednictwem odrębnego programu operacyjnego,
- w ramach odrębnej osi priorytetowej⁹.

Obok wdrażania zintegrowanych strategii terytorialnych wsparcie dla obszarów miejskich w ramach polityki spójności będzie się odbywało poprzez Platformę Rozwoju Obszarów Miejskich, innowacyjne działania w zakresie zrównoważonego rozwoju miast oraz program sieciowania miast URBACT.

uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz.Urz. UE L 347/320).

⁶ W polskich warunkach w przypadku regionalnych programów operacyjnych są to urzędy marszałkowskie, natomiast w przypadku krajowych programów operacyjnych Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

⁷ Fundusz przeznaczony jest dla państw członkowskich, których dochód narodowy brutto na mieszkańca wynosi mniej niż 90% średniej UE.

⁸ Tryb konkursowy nie obowiązuje projektów finansowanych z funduszy zwrotnych – np. w ramach inicjatyw JESSICA czy JEREMIE.

⁹ Art. 7 ust. 2 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i przepisów szczególnych dotyczących celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 (Dz. Urz. UE L 347/289).

PERSPEKTYWY DLA ZIT W POLSCE

Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (obecnie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju) „miejski wymiar” w polskich warunkach jest tożsamy z zastosowaniem instrumentu ZIT, który to stosowany jest obligatoryjnie dla obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich¹⁰. Należy pamiętać, że w ramach wyznaczonych przez przepisy UE mieści się polska perspektywa rozwoju przestrzennego, wyrażona przede wszystkim przez następujące dokumenty:

- Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030¹¹,
- Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary miejskie¹²,
- Projekt Założeń Krajowej Polityki Miejskiej¹³.

Dokumenty te jednoznacznie wskazują potrzebę wzmocnienia policentrycznej sieci ośrodków, jednocześnie zwracając uwagę na problem obszarów peryferyjnych (w szczególności dwa pierwsze), regionalne zróżnicowanie struktur osadniczych czy nieskoordynowane rozprzestrzenianie się miast na obszary wiejskie.

Ze swej istoty ZIT powinny być międzysektorowe, jednak w ramach tego samego programu operacyjnego część zagadnień na danym terytorium może być objęta tym trybem, natomiast inne, ze względu na fakt, że nie są specyficzne dla ZIT, już nie. Przykładem może być tu wyłączenie zagadnień dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego z ZIT dla Obszaru Funkcjonalnego Trójmiasta. Zrezygnowano tu z trybu negocjacyjnego ze względu na to, że najcenniejsze zasoby zabytkowe regionu (np. zamki gotyckie) nie są ściśle związane z ZIT – w przeciwieństwie np. do zagadnień środowiskowych czy transportowych. Zainteresowane samorządy z tego obszaru będą mogły zgłaszać projekty w dziedzinach nieobjętych ZIT w trybie konkursowym.

Każdy kraj członkowski UE przygotowuje swoje własne wytyczne szczegółowe dotyczące wdrażania ZIT. W polskich warunkach tryb negocjacyjny przewidziano na poziomie regionalnych programów operacyjnych (RPO), natomiast projekty wpisujące się w strategię ZIT, jednak ze względu na skalę lub zakres tematyczny przewidziane do finansowania w ramach krajowych programów operacyjnych (głównie Programu Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 oraz Programu Polska Wschodnia), mogą uzyskać preferencję w trybie konkursowym.

¹⁰ Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce, http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/rozwoj_miast/Documents/ZIT_na_WWW_26_07_2013.pdf, dostęp dnia 10 października 2014 r.

¹¹ Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (M.P. z 2012 r., poz. 252).

¹² Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie, dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 r.

¹³ Założenia Krajowej Polityki Miejskiej do roku 2020. Projekt, http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Documents/Zalozenia_KPM_20_lipca_po_uwagach_MMN.pdf, dostęp dnia 10 października 2014 r.

Zgodnie z założeniami Ministra Infrastruktury i Rozwoju ZIT wdrażane będą przede wszystkim na terenie miast wojewódzkich i na obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie. Zarząd województwa może jednak podjąć decyzję o zastosowaniu tego instrumentu w mniejszych ośrodkach miejskich lub na innych obszarach¹⁴.

Żadne z polskich województw nie zdecydowało się na ZIT dotyczące stricte obszarów wiejskich lub transgranicznych, jednak w projektach RPO na lata 2014–2020 pojawiło się szerokie spektrum zastosowań instrumentów terytorialnych. Większość regionów pozostała przy ZIT miasta wojewódzkiego, niektóre proponują jednak ZIT dla jednego lub dwóch ośrodków o znaczeniu subregionalnym (województwo dolnośląskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie). Inaczej prezentuje się podejście województwa śląskiego, które podzieliło cały region na cztery subregionalne ZIT. Część regionów zdecydowała się również na zastosowanie różnego rodzaju specjalnych form wsparcia dla funkcjonalnych obszarów miejskich, uwzględniających podejście zintegrowane, jednak bardziej elastyczne niż formuła ZIT. Różnice dotyczą przede wszystkim większej swobody w delimitacji obszaru (ZIT muszą być delimitowane zgodnie z wytycznymi Ministra Infrastruktury i Rozwoju) i ewentualnych zmian w alokacji środków, pozostawienia całości kompetencji IZ w urzędach marszałkowskich, a w przypadku części województw – braku wymogu posiadania wspólnej strategii terytorialnej. W takich przypadkach wymagane jest jednak uzgodnienie między partnerami wspólnej listy projektów priorytetowych. W praktyce wdrażanie takiego podejścia jest połączeniem trybu negocjacyjnego z konkursowym – podobnie jak w przypadku projektów ZIT kierowanych do programów krajowych projekty wyłonione w tego typu porozumieniach uzyskują preferencję w konkursach organizowanych w ramach RPO.

Województwo	ZIT miasta wojewódzkiego	Inne ZIT	Fakultatywne preferencje dla zintegrowanego podejścia do miejskich obszarów funkcjonalnych
Dolnośląskie	Wrocław	Jelenia Góra, Wałbrzych	
Kujawsko-pomorskie	Bydgoszcz, Toruń		
Lubelskie	Lublin		
Lubuskie	Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra		
Łódzkie	Łódź		

Małopolskie	Kraków		
Mazowieckie	Warszawa		Regionalne Inwestycje Terytorialne: MOF Radom, Płock, Siedlce, Ostrołęka i Ciechanów
Opolskie	Opole		Preferencja dla projektów partnerskich: MOF Nysa, Brzeg, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork
Podkarpackie	Rzeszów		
Podlaskie	Białystok		Regionalne Inwestycje Terytorialne: MOF Przemysł, Tarnobrzeg, Krosno, Mielec, Stalowa Wola, Dębica-Ropczyce, Przeworsk-Jarosław, Sanok-Lesko
Pomorskie	Gdańsk (Trójmiasto)		Zintegrowane Porozumienia Terytorialne: MOF Bytów, Chojnice-Człuchów, Kościerzyna, Kwidzyn, Łębork, Malbork, Słupsk, Starogard Gdański
Śląskie	Katowice (subregion centralny)	Subregiony: południowy, północny i zachodni	
Świętokrzyskie	Kielce		
Warmińsko-mazurskie	Olsztyn	Elbląg, Ełk	
Wielkopolskie	Poznań	Aglomeracja kalisko-ostrowska	
Zachodniopomorskie	Szczecin	Koszalińsko-Kołobrzesko-Białogardzki Obszar Funkcjonalny	

Tabela 1. Obszary funkcjonalne w projektach RPO 2014–2020 (źródło: opracowanie własne)

PROGRAMOWANIE ROZWOJU A POLITYKA PRZESTRZENNA

Wzmocnienie „wymiaru miejskiego” znalazło również swoje odzwierciedlenie w polityce przestrzennej. W polskich warunkach kluczowym graczem w procesie tworzenia ram formalnych i organizacyjnych dla rozwoju prowadzonego przez miejskie ośrodki funkcjonalne jest samorząd województwa. Do niedawna istniała jednak swoista dychotomia między powierzoną rolą promotora rozwoju społeczno-gospodarczego a możliwościami wpływu na jakość przestrzeni. Po reformie terytorialnej w 1999 r. planowanie przestrzenne stało się jednym z zadań nowo utworzonych regionów. Wobec faktu, że w Polsce nie ma ono charakteru hierarchicznego, a jedynym aktem prawa miejscowego przewidzianym w tym systemie jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, próby przełożenia zadań przypisanych województwu na język planowania przestrzennego miały charakter bardziej postulatyczny niż regulacyjny. W rzeczywistości najsilniejszym narzędziem wpływania na politykę lokalną pozostawała możliwość odmowy uzgodnienia przez zarząd województwa projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ze względu na nieuwzględnienie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego województwa¹⁵, co jednak w praktyce ma znikomy wpływ na kształtowanie struktur osadniczych.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁶ dała możliwość sporządzania przez marszałków województw planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów metropolitalnych. Miał to być istotny krok w kierunku wdrożenia polaryzacyjno-dyfuzyjnego modelu rozwoju. Zapisy ustawy stanowiły również o tym, że owe obszary zostaną określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, co, w związku z przeciągającymi się pracami nad aktualizacją dokumentu pod kątem nowych przepisów, wstrzymało możliwość uchwalania planów zagospodarowania dla obszarów metropolitalnych do 2012 r. Niezależnie od formalnych przeszkód w sporządzaniu planów dla obszarów metropolitalnych wątpliwości budziła skuteczność tego instrumentu wobec wspomnianego już braku hierarchiczności systemu planowania, jak również konstytucyjnej zasady pomocniczości, która mogłaby stać się podstawą do sporów, gdzie i na jakich zasadach marszałek mógłby ingerować w działania prezydenta miasta, motywując to interesem metropolii.

¹⁴ Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce, *op. cit.*

¹⁵ Art. 11 ust. 4 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2015 r., Nr 0, poz. 199).

¹⁶ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r., Nr 80, poz. 717).

¹⁷ Art. 11 ust. 4 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2015 r., Nr 0, poz. 199).

Aktualizacja ustawy z 2014 r. wprowadziła obowiązek sporządzania planów zagospodarowania dla wszystkich miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich¹⁷. W relacji do wcześniejszych wytycznych Ministra Rozwoju Regionalnego dotyczących obligatoryjnego tworzenia ZIT dla ośrodków wojewódzkich planowanie przestrzenne na szczeblu wojewódzkim może stać się instrumentem polityki rozwoju, co powinno zwrotnie wpłynąć na zwiększenie polityki przestrzennej. Takie ujęcie zagadnienia skutkuje również odsunięciem na dalszy plan dyskusji nad tym, które miasta w Polsce powinny stać się metropoliami, czy nad pomysłem utworzenia powiatów metropolitalnych.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Miasta oraz ich otoczenie funkcjonalne stają się coraz ważniejszym podmiotem polityki rozwoju. W warunkach Polski – największego beneficjenta środków EU w okresie finansowym 2014–2020 – polityka rozwoju kraju jest w znacznym stopniu determinowana ramami wyznaczonymi przez politykę spójności. Wdrażanie nowych narzędzi jest inicjowane głównie w silniej zurbanizowanych państwach Europy Zachodniej, a na grunt polski przenoszone jako transfer dobrych praktyk lub wytyczne organów Unii Europejskiej do polityk krajowych i regionalnych. W ramach tych wytycznych stosowane są jednak rozwiązania indywidualne dostosowane do lokalnej specyfiki – np. zastosowanie osobnych instrumentów terytorialnych dla miast średniej wielkości w wybranych regionach.

Należy pamiętać, że miasto znalazło się w centrum zainteresowania polityki spójności nie ze względu na swój *Genius Loci*, ale jako obszar koncentracji zjawisk i ośrodek silnie oddziałujący na otoczenie, którego wsparcie ma przysłużyć się bardziej efektywnemu osiągnięciu celów społecznych, gospodarczych i ekologicznych Unii Europejskiej. Obecnie jest zbyt wcześnie, by wyrokować, czy przyjęte rozwiązania faktycznie przyczynią się do synergicznego rozwoju i osiągnięcia założonych celów w przestrzeni polskich regionów, których stopień urbanizacji odbiega od głównych europejskich biegunów wzrostu. Niezależnie od tych dylematów promocja zintegrowanego podejścia terytorialnego staje się szansą na zwiększenie racjonalności i skuteczności polityki przestrzennej.

W ramach określonych wytycznych krajowych polskie regiony stosują zróżnicowane podejście do zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich. W niektórych przypadkach jest to uzasadnione specyfiką sieci osadniczej województwa, jednak stanowi również pewien wyznacznik innowacyjności w prowadzeniu polityki rozwoju.

To zróżnicowanie w przyszłości da podstawę do oceny porównawczej i może pomóc w opracowaniu kolejnych, bardziej skutecznych narzędzi wdrażania zintegrowanych strategii terytorialnych.